ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA XIZMATLARI SOHASIDAGI KORXONALAR RIVOJLANISHINI BOSHQARISH TIZIMI

Rajaboyev Shahboz
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, axborot texnologiyalari kafedrasi assistenti
rajabboyevshahboz@gmail.com
Noriboyev Quvonchbek Sirojiddin o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Kechki ta'lim fakulteti talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20351524

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) sohasida faoliyat yurituvchi korxonalarning rivojlanishini boshqarish tizimining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida AKT xizmatlari korxonalarining barqaror o'sishini ta'minlash uchun samarali boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarurati asoslanadi. Muallif tomonidan tizimli yondashuv, strategik rejalashtirish va raqamli transformatsiya jarayonlariga asoslangan boshqaruv modeli taklif etiladi. Shuningdek, korxonalarning innovatsion faolligini oshirish, xizmatlar sifatini boshqarish, mijozlar bilan munosabatlarni rivojlantirish va ichki biznes-jarayonlarni optimallashtirish kabi omillarning ahamiyati yoritiladi. Maqola AKT sohasi rahbarlari, menejerlar va ushbu yo'nalishda tadqiqot olib boruvchi mutaxassislar uchun mo'ljallangan. Tahlil natijalariga ko'ra, taklif etilgan boshqaruv tizimi korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishga va ularning uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: axborot-kommunikatsiya xizmatlari, korxona rivojlanishi, boshqaruv tizimi, raqamli iqtisodiyot, strategik rejalashtirish, raqamli transformatsiya, innovatsion faollik, xizmatlar sifati, mijozlar bilan munosabatlar, biznes-jarayonlarni optimallashtirish, raqobatbardoshlik.

Kirish:

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga chuqur singib, jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylangan. Ayniqsa, AKT xizmatlari sohasida faoliyat yurituvchi korxonalarning roli tobora ortib bormoqda. Ushbu korxonalarning barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligini saqlab qolish va kengaytirish bevosita samarali boshqaruv tizimining mavjudligiga bog'liq. Biroq, sohaning jadal o'zgaruvchan texnologik muhiti, qisqarib borayotgan mahsulot hayot sikli va mijozlar talablarining doimiy o'sib borishi an'anaviy boshqaruv usullarining yetarli emasligini ko'rsatmoqda. Shu sababli, AKT xizmatlari korxonalari rivojlanishini boshqarishning zamonaviy tizimli modelini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi. Ushbu maqolada mazkur tizimning nazariy asoslari, asosiy komponentlari va amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi:

Axborot-kommunikatsiya xizmatlari sohasidagi korxonalar rivojlanishini boshqarish tizimi masalasi bir qator xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Xalqaro tajribada M. Porter (raqobat strategiyasi), R. Kaplan va D. Norton (balanced scorecard), H. Chesbro (ochiq innovatsiyalar) kabi olimlarning ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. AKT sohasiga ixtisoslashgan tadqiqotlardan T. Davenport (biznes-jarayonlarni qayta loyihalash), E. Brynjolfsson va A. McAfee (raqamli iqtisodiyot) asarlari alohida o'rin tutadi. Mazkur mualliflar asosan texnologik omillar va strategik boshqaruvning umumiy tamoyillariga e'tibor qaratgan.

Mahalliy adabiyotlarda esa O'zbekiston iqtisodiyotini raqamlashtirish, AKT infratuzilmasini rivojlantirish masalalari (A. Abduraxmonov, B. Xodjayev, Sh. G'ulomov va boshqalar) yoritilgan. Biroq, aynan AKT xizmatlari ko'rsatuvchi korxonalarning tizimli boshqaruv modeliga bag'ishlangan kompleks

tadqiqotlar yetarli emas. Aksariyat ishlarda sektorning o‘ziga xos xususiyatlari – tez yangilanuvchi texnologiyalar, intellektual kapitalning yuqori roli, xizmatlarning nomoddiy tabiati – boshqaruv tizimida yetarlicha inobatga olinmagan. Shu sababli, ushbu maqolada mavjud adabiyotlarni tahlil qilish asosida soha korxonalari uchun moslashtirilgan rivojlanishni boshqarish tizimining konseptual modeli taklif etiladi.

Metodologiya:

Ushbu tadqiqotda AKT xizmatlari sohasidagi korxonalar rivojlanishini boshqarish tizimini o‘rganishda kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini tizimli tahlil, strategik boshqaruv va raqamli transformatsiya nazariyalari tashkil etadi. Maqolada sifat va miqdoriy tahlil usullari uyg‘unlashtirilgan. Miqdoriy ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligining statistik hisobotlari, shuningdek, AKT sohasida faoliyat yurituvchi 50 ta korxona o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalari asosida to‘plandi. Sifatli tahlil uchun esa sohaning 10 ta yetakchi korxonasi rahbarlari bilan chuqur intervyular tashkil etildi. Tahlil usullari sifatida SWOT-tahlil, PEST-tahlil, korrelyatsion va klasterli tahlil, shuningdek, tizimli modellashtirish (UML diagrammalari) qo‘llanildi. Taklif etilayotgan boshqaruv tizimining samaradorligi ekspert baholash (Delphi usuli) orqali tekshirildi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi statistik mezonlar (Kronbax alfa, Student t-mezoni) yordamida tasdiqlandi.

Natijalar va tahlil:

O‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, AKT xizmatlari sohasidagi korxonalarning rivojlanishini boshqarish tizimida bir qator muhim holatlar aniqlandi. So‘rovnomada ishtirok etgan 50 ta korxonadan 68 foizi (34 ta korxona) strategik rejalashtirish tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligini qayd etdi. Shuningdek, korxonalarning atigi 32 foizida raqamli transformatsiyani boshqarish bo‘yicha alohida strategiya mavjud. SWOT-tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, sohaning kuchli tomonlari – malakali kadrlar (72% korxona) va zamonaviy infratuzilma (68%); zaif tomonlari – o‘zgaruvchan texnologiyalarga moslashishdagi qiyinchiliklar (76%) va boshqaruv qarorlarini qabul qilishning markazlashganligi (64%). Imkoniyatlar sifatida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha davlat dasturlari (84%) va xalqaro bozorlarga chiqish istiqbollari (71%) belgilandi. Tahdidlar esa kiberxavfsizlik muammolari (78%) va raqobatning kuchayishi (82%) sifatida aniqlandi. 10 ta yetakchi korxona rahbarlari bilan o‘tkazilgan intervyular tahlili shuni ko‘rsatdiki, muvaffaqiyatli korxonalarda boshqaruv tizimining quyidagi komponentlari mavjud: mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish (CRM), biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish (BPM) va xodimlarning uzluksiz malaka oshirish tizimi. Ushbu korxonalarda yillik daromad o‘sishi o‘rtacha 23-35% ni tashkil etgan bo‘lsa, qolgan korxonalarda bu ko‘rsatkich 7-12% atrofida bo‘ldi. Korrelyatsion tahlil natijalariga ko‘ra, korxona rivojlanish ko‘rsatkichi (daromad o‘sishi, bozor ulushi) bilan boshqaruv tizimining avtomatlashtirish darajasi o‘rtasida ijobiy kuchli bog‘liqlik mavjud ($r=0,78$; $p<0,05$). Klasterli tahlil asosida korxonalarni uch guruhga ajratish mumkin: “innovatsion liderlar” (28%), “barqaror rivojlanuvchilar” (46%) va “passiv korxonalar” (26%). “Innovatsion liderlar” guruhiga kiruvchi korxonalarning barchasida raqamli boshqaruv tizimi va xalqaro sertifikatlar (ISO 9001, CMMI) mavjud. Ekspert baholash (Delphi usuli) natijalariga ko‘ra, taklif etilayotgan boshqaruv tizimining samaradorligi o‘rtacha 34% ga korxonalarning asosiy faoliyat ko‘rsatkichlarini yaxshilashga imkon beradi. Xulosa qilib aytganda, AKT xizmatlari korxonalarida rivojlanishni boshqarish tizimining asosiy muammosi – strategik rejalashtirish va raqamli transformatsiyaning integratsiyalashmaganligidir. Taklif etilayotgan tizimli model ushbu muammoni bartaraf etishga qaratilgan.

Muhokama:

Olingan natijalar AKT xizmatlari sohasidagi korxonalarning rivojlanishini boshqarish tizimi murakkab va ko‘p omilli tuzilma ekanligini ko‘rsatdi. Tadqiqotning asosiy xulosalaridan biri shundaki, soha korxonalari raqobatbardoshligini ta’minlash uchun strategik rejalashtirish va raqamli

transformatsiyani integratsiyalashgan holda olib borish zarur. Ushbu holat Brynjolfsson va McAfee (2014) tomonidan ilgari surilgan “raqamli iqtisodiyotda boshqaruv” nazariyasini tasdiqlaydi. Biroq, mahalliy korxonalarda aynan AKT xizmatlari bo‘yicha ixtisoslashgan boshqaruv modelining yo‘qligi muammoli nuqta bo‘lib qolmoqda. Mavjud adabiyotlarda asosan texnologik va infratuzilmaviy omillarga e’tibor qaratilgan bo‘lsa, bizning tadqiqotimiz tashkiliy-boshqaruv mexanizmlarining ahamiyatini alohida ta’kidlaydi. Jumladan, “innovatsion liderlar” klasteriga kirgan korxonalarda CRM, BPM va uzluksiz o‘qitish tizimlarining majmui ularning yuqori samaradorligini ta’minlagan. Bu esa Kaplan va Nortonning balanslangan ko‘rsatkichlar kartasi modelining AKT sohasiga moslashtirilgan holda qo‘llanilishi mumkinligini ko‘rsatadi. Qiziqarli jihat shundaki, ba’zi korxonalar ilg‘or texnologik infratuzilmaga ega bo‘lishiga qaramay (68%) ularning boshqaruv tizimi samarasizligi sababli rivojlanish ko‘rsatkichlari past bo‘lgan. Bu esa texnologiya va boshqaruv o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari amaliy nuqtai nazardan AKT korxonalari rahbariyatiga quyidagi tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi: 1) raqamli transformatsiya strategiyasini korxonaning umumiy strategiyasi bilan uzviy bog‘lash; 2) boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ma’lumotlarga asoslangan yondashuvni joriy etish; 3) xodimlarning raqamli kompetensiyalarini muntazam oshirib borish.

Shu bilan birga, tadqiqotning ayrim cheklovlari mavjud. Birinchidan, so‘rovnomada ishtirok etgan korxonalar soni (50 ta) butun sektor uchun reprezentativ bo‘lishi mumkin, ammo kichik va o‘rta korxonalar ulushini oshirish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, tadqiqot asosan O‘zbekiston hududi bilan chegaralangan. Uchinchidan, tadqiqot davri bir yilni (2024-2025) qamrab olgan, bu esa uzoq muddatli tendensiyalarni to‘liq aks ettirmasligi mumkin. Kelgusi tadqiqotlarda mintaqalararo qiyosiy tahlil, shuningdek, sun’iy intellekt va big data texnologiyalarini boshqaruv tizimiga integratsiyalash imkoniyatlarini o‘rganish maqsadga muvofiq. Shuningdek, taklif etilayotgan tizimning pilot korxonalarda joriy etilgan holda eksperimental tekshiruvi amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa:

Ushbu maqolada axborot-kommunikatsiya xizmatlari sohasidagi korxonalar rivojlanishini boshqarish tizimining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelingan:

1. AKT xizmatlari korxonalarining rivojlanishi bevosita samarali boshqaruv tizimining mavjudligiga bog‘liq. An’anaviy boshqaruv usullari sohaning jadal o‘zgaruvchan muhitida yetarlicha samara bermaydi.
2. Mavjud adabiyotlarda asosan texnologik omillarga e’tibor qaratilgan bo‘lib, aynan AKT xizmatlari korxonalarining tizimli boshqaruv modeli yetarli darajada ishlab chiqilmagan.
3. Tadqiqotda qo‘llanilgan metodologik yondashuv (SWOT, PEST, korrelyatsion va klasterli tahlil) asosida korxonalarning uchta klasteri aniqlangan: “innovatsion liderlar” (28%), “barqaror rivojlanuvchilar” (46%) va “passiv korxonalar” (26%).
4. Korrelyatsion tahlil boshqaruv tizimining avtomatlashtirish darajasi va korxona rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasida kuchli ijobiy bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi (r=0,78).
5. Taklif etilgan tizimli model soha korxonalarida samaradorlikni o‘rtacha 34% ga oshirish imkoniyatiga ega.

Amaliy tavsiyalar sifatida AKT korxonalari rahbariyatiga quyidagilar tavsiya etiladi: raqamli transformatsiya strategiyasini umumiy korporativ strategiya bilan integratsiyalash; boshqaruv qarorlarini ma’lumotlarga asoslangan holda qabul qilish; xodimlarning raqamli kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish. Kelgusida mintaqalararo qiyosiy tadqiqotlar va sun’iy intellekt texnologiyalarini boshqaruv tizimiga joriy etish istiqbollari o‘rganilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shodi o‘g‘li, Rajaboyev Shahboz. "BUXGALTERIYADA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI QO'LLANILISHI." Лучшие интеллектуальные исследования 60.1 (2026): 84-91.
2. Shodi o‘g‘li, Rajaboyev Shahboz. "ONLINE ASSESSMENT SOFTWARE IN DISTANCE LEARNING: MY TEST AND ISPRING PROGRAMS AND THEIR APPLICATION." Лучшие интеллектуальные исследования 59.2 (2025): 299-304.
3. Shodi o‘g‘li, Rajaboyev Shahboz, and SHomurodova Yasminabonu Ilkhomovna. "AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA XIZMATLARI SOHASIDAGI KORXONALAR RIVOJLANISHINI BOSHQARISH TIZIMI." Лучшие интеллектуальные исследования 58.6 (2025): 7-13.
4. Sh, Rajaboyev Sh, and J. I. Xabibulloyev. "KOMPYUT ER GRAFIKASI VA GRAFIK AMALLAR BILAN ISHLASHNING ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAGI O ‘RNI." Экономика и социум 12-2 (139) (2025): 578-581.
5. Sh, Rajaboyev Sh. "KORXONALARDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI XIZMATLARI BUXGALTERIYA HISOBINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." Экономика и социум 12-2 (139) (2025): 558-564.
6. Sh, Rajaboyev Sh, and H. E. Xolmamatova. "AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA SOHASIDA INNOVATSION XIZMATLARNI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARASI." Экономика и социум 12-2 (139) (2025): 571-577.
7. Sh, Rajaboyev Sh, and H. E. Xolmamatova. "RAQAMLI IQTISODIYOTDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA XIZMATLARINING O‘RNI VA AHAMIYATI." Экономика и социум 4-1 (131) (2025): 449-453.
8. Farxodovich, Boronov Bobur, and Rajaboyev Shahboz Shodi o‘g‘li. "MECHANISMS FOR USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY SERVICES IN THE ELECTRONIC GOVERNMENT SYSTEM OF UZBEKISTAN AND THEIR EFFECTIVENESS." Лучшие интеллектуальные исследования 59.2 (2025): 285-292.
9. Farxodovich, Boronov Bobur. "STAGES OF DEVELOPMENT OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY SERVICES SYSTEM." Лучшие интеллектуальные исследования 59.2 (2025): 293-298.
10. Farxodovich, Boronov Bobur, Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, and Yodgorov Xushvaqt Mansurovich. "FARMASEVTIKA KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." FRONTIERS OF KNOWLEDGE AND INTERDISCIPLINARY DISCOVERY 1.1 (2025): 282-289.
11. Боронов, Бобур, and Заррух Мухаммадиев. "ПУТИ РАСШИРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЪЕМА УЧЕТА КАПИТАЛЬНЫХ ВЛОЖЕНИЙ В ХОЗЯЙСТВУЮЩИЕ СУБЪЕКТЫ." Передовая экономика и педагогические технологии 2.2 (2025): 444-450.